

Sömürgeci Demokrasiye Afrika’da Medya Mücadelesi: Çad Medyasının Tarihi Seyri The Struggle for Media in Africa – The Historical Course of Chadian Media

Ahmad Ibrahim Badji,^a Selman Selim Akyüz^b

^aYüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi Konya, Türkiye,
ahmatbadji66@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0932-7897

^bDoç. Dr. Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye,
selmanakyuz@selcuk.edu.tr
ORCID: 0000-0003-4671-2161

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 25.04.2025

Düzeltilme tarihi: 24.06.2025

Kabul tarihi: 27.06.2025

Anahtar Kelimeler:

Afrika,

Çad,

Medya,

Tarih

ÖZ

Çad'daki medyanın tarihi, ülkenin siyasi ve toplumsal dönüşümlerinin bir yansıması olarak sömürge döneminden günümüze çeşitli aşamalardan geçmiştir. Fransız sömürge yönetimi döneminde bağımsız yerel medya bulunmamaktaydı ve medya faaliyetleri sömürge karşıtı yayınlarla sınırlıydı. Sömürge yönetiminin kontrolündeki önemli kuruluşlar arasında Info Tchad gazetesi ve Brazzaville'de kurulan bir radyo istasyonu bulunmaktaydı.

Bağımsızlığın ardından hükümet yerel medya oluşturmaya başlamış olsa da, bu yapı devletin sıkı denetimi altında olmuş ve propaganda aracı olarak kullanılmıştır. 1990'lı yıllarda medya alanında kademeli bir bağımsızlaşma süreci başlamış ve özel gazete ile radyo istasyonları yaygınlaşmıştır. Özellikle Idriss Déby Itno'nun iktidara gelmesiyle basın özgürlüğünde önemli gelişmeler yaşandı ve özel medya kuruluşlarının sayısı arttı. Çad Televizyonu kuruldu ve daha sonra uydu yayınına geçildi. Bu çalışmada, Afrika ülkelerinin birçoğunda yaşanan medyanın geç gelişimi konusunu ele almak amacıyla Çad'ın medya tarihi literatür araştırması yöntemiyle incelenmiştir.

Günümüzde Çad'da çok sayıda özel televizyon ve radyo kanalı bulunmaktadır. Ancak Çad medyası hâlen mali sorunlar, altyapı yetersizlikleri, düşük okuryazarlık oranı ve hükümetin uyguladığı kısıtlamalar gibi çeşitli zorluklarla karşı karşıyadır. Dijitalleşme geleneksel medyanın yerini alırken, basın özgürlüğünün güçlendirilmesi ve medya kuruluşlarının bağımsızlığının sağlanması, sektörün geleceği için kritik önem taşımaktadır.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 25.04.2025

Received in revised form: 24.06.2025

Accepted: 27.06.2025

Keywords:

Africa,

Chad,

Media,

History

ABSTRACT

The history of media in Chad has evolved through various phases, reflecting the country's political and social transformations from the colonial period to the present day. During the French colonial era, there was no independent local media; media activities were largely limited to anti-colonial publications. Notable institutions under colonial control included the newspaper Info Tchad and a radio station established in Brazzaville.

Following independence, the government initiated the formation of local media; however, these outlets operated under strict state supervision and were primarily used as tools of propaganda. A gradual process of media liberalization began in the 1990s, with the emergence of private newspapers and radio stations. Significant developments in press freedom occurred with the rise to power of Idriss Déby Itno, during which the number of private media outlets increased. Chad Television was established and later transitioned to satellite broadcasting.

In this study, the delayed development of media observed in many African countries is addressed through a literature-based examination of the history of media in Chad. Today, Chad hosts numerous private television and radio channels. Nevertheless, the media landscape continues to face several challenges, including financial constraints, inadequate infrastructure, low literacy rates, and government-imposed restrictions. As digital platforms increasingly replace traditional media,

strengthening press freedom and ensuring the independence of media institutions remain critical for the future of the sector.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Badji, A. I. ve Akyüz S.S. (2025). Sömürgeci Demokrasiye Afrika’da Medya Mücadelesi: Çad Medyasının Tarihi Seyri. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 11 (1), s. 62-72.

1. Giriş

Çad’da medyanın tarihi, ülkenin uzun yıllar boyunca geçirdiği siyasi ve toplumsal dönüşümlerin bir yansımasıdır. Çad medyası, sömürge döneminden günümüze kadar içinde bulunduğu bu koşullardan etkilenerek farklı gelişim aşamalarından geçmiştir. Fransız sömürge yönetimi döneminde bağımsız yerel medya kuruluşları bulunmamaktadır. Medya faaliyetleri büyük ölçüde, sömürge karşıtı ulusal hareketlerin yayımladığı içeriklerle sınırlı kalmıştır.

Tüm resmî medya araçları, sömürge otoritelerinin denetimi altında olmuştur. Bu dönemin önde gelen medya kurumlarından biri, 1955 yılında Fransız sömürge yönetimi tarafından Brazzaville’de kurulmuş ve tamamen sömürge yetkililerinin kontrolünde faaliyet göstermiştir (Abdel-kader, 2009, s. 240). Bir diğer önemli medya kuruluşu ise sömürge politikalarını desteklemek amacıyla yayımlanan *Info Tchad* gazetesi olmuştur. Bu medya organları, haber ve bilgileri sömürge yönetiminin politikalarına uygun şekilde aktarmış ve yalnızca Fransızca yayın yapmıştır. Dolayısıyla Çad halkının yerel ve kültürel ihtiyaçlarına hitap etmekten uzak kalmışlardır (Abbud, 2021, s. 151).

Çad’ın 1960 yılında bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte hükümet yerel medya organları oluşturmaya başlamıştır. Ancak bu süreçte medya, devletin sıkı denetimi altında kalmaya devam etti; basın ve radyo, büyük ölçüde resmî propaganda araçları olarak kullanıldı. Bu dönemde yayımlanan *Le Canard Révolté* ve *Le Journal* gibi gazeteler sıkı sansüre tabi tutulmuş, bu durum siyasi tartışmaları kısıtlayarak ifade özgürlüğünü önemli ölçüde sınırlamıştır (Yufidi, 2010, s. 12).

Bağımsızlık sonrası dönemde Çad medyası giderek artan zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Ülkede yaşanan siyasi istikrarsızlık ve iç savaşlar, gazetecilik faaliyetleri ve ifade özgürlüğü üzerinde ciddi etkiler yaratmıştır. 1970’lerden 1990’lara kadar hükümet, basın üzerinde yoğun kısıtlamalar uygulamış; sansür büyük ölçüde artırılmış ve hükümet politikalarını eleştiren veya hassas siyasi konuları ele alan gazeteler kapatma tehdidiyle karşı karşıya bırakılmıştır (Tahir, 2012, s. 9). Ancak 1990’lı yıllarda, medya alanında kademeli bir bağımsızlaşma süreci başlamıştır. Özel gazetelerin ve radyo istasyonlarının yaygınlaşmasıyla birlikte fikirlerin daha özgürce ifade edilebildiği bir ortam oluşmuştur. Son yıllarda ise Çad medyası önemli bir genişleme sürecine girmiştir. Bağımsız birçok gazete ve radyo istasyonu ortaya çıkmış; bu kuruluşlar eleştirel raporlar ve çeşitli siyasi analizler sunarak medya özgürlüğü açısından kayda değer bir ilerlemeye katkı sağlamıştır. Ancak, devletin uyguladığı bazı kısıtlamalar hâlen devam etmektedir (Tahir, 2012, s. 10). Ayrıca medya alanındaki bu gelişmelere paralel olarak teknolojik ilerlemeler de Çad’daki medya ortamını dönüştürmeye başlamıştır. Özellikle internet ve sosyal medya, bilgi yayımı ile vatandaşlar arasındaki etkileşimi artırma noktasında giderek daha etkili bir rol oynamakta; bu durum medya yapısının daha açık ve çeşitli bir hâl almasına katkıda bulunmaktadır.

Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen, Çad medyası hâlen tam anlamıyla bağımsız bir yapıya ulaşamamıştır. Hükümetin uyguladığı düzenleyici kısıtlamalar, altyapı yetersizlikleri ve mali kaynak eksiklikleri, medya kuruluşlarının gelişimini sınırlamakta ve ifade özgürlüğünün önünde engel oluşturmaktadır. Bu faktörler, son yıllarda kaydedilen ilerlemelere rağmen Çad medyasının kurumsal bağımsızlığını ve sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir.

Bu çalışma, söz konusu yapısal ve politik sorunlar çerçevesinde, Çad'daki medyanın sömürge döneminden günümüze kadar uzanan dönüşüm sürecine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Literatür araştırması yönteminin kullanıldığı makalede, farklı dönemlerde Çad medyasının karşılaştığı zorluklar ve geçirdiği yapısal değişimler incelenmekte; özellikle demokrasi ve özgürlük yönelimlerinin belirginleştiği çağdaş medya ortamı analiz edilmektedir. Çalışma, Türkçe literatüre Afrika medyasına dair katkı sunması açısından önem taşımaktadır.

2.Çad Cumhuriyeti'ne Dair Genel Bilgiler

Çad Cumhuriyeti Afrika kıtasının ortasında yer almaktadır. Kuzeyde Libya, doğuda Sudan, güneyde Orta Afrika Cumhuriyeti, güneybatıda Kamerun ve batıda Nijerya ve Nijer ile kara sınırları bulunmaktadır.

Çad'ın nüfusu, 2020 yılı tahminlerine göre yaklaşık 16,4 milyondur ve halk, çeşitli kabile ve etnik gruplardan oluşmaktadır. Geniş yüzölçümüne rağmen nüfus yoğunluğu düşüktür; kilometrekare başına ortalama 8 kişi düşmektedir. Çad, genç bir nüfus yapısına sahiptir. 14 yaş altı bireyler nüfusun %47,43'ünü, 15–24 yaş arası %19,77'sini, 25–54 yaş arası %27,14'ünü oluşturmaktadır. 55 yaş ve üzeri bireylerin oranı ise %5,67'dir. Dünya Sağlık Örgütü'ne (2018) göre ülkede ortalama yaşam süresi 54,3 yıldır. Yıllık nüfus artış hızının %2,1 olması, genç nüfus yapısının korunmasına katkı sağlamaktadır (Tavukcu, 2021).

Çad toprakları, yaklaşık 205 kabileye ev sahipliği yapmakta olup bu kabilelerin üyeleri 508'den fazla lehçe konuşmaktadır. Ülkenin resmî dilleri Arapça ve Fransızcadır. Hristiyan nüfusun yoğunlukta olduğu kabileler güney bölgelerinde yaşarken İslam etkisinin daha fazla görüldüğü kabileler orta doğu ve kuzey bölgelerinde yaşamaktadır (Zen, 2020, s. 9).

Fransa, Çad'ı 5 Eylül 1892'de işgal etmiş ve ülkeyi bir askerî bölge olarak ilan etmiştir. 1912'de tam kontrolü sağlamış, ardından Çad'ı Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongolu Brazzaville, Gabon ve Ekvator Ginesi ile birlikte Fransız Ekvator Afrikasındaki işgaller takip etmiştir (Ahmat, 2004, s. 45). 28 Kasım 1958'de ise Çad Cumhuriyeti ilan edilmiş, 11 Ağustos 1960'ta ise resmî olarak bağımsızlığını kazanmıştır. O tarihten bu yana Çad, karşılaştığı zorluklara rağmen istikrarını güçlendirmeye çalışmaktadır (Al-Asfahani, 1987, s. 224)

Çad ekonomisinin temel kaynakları tarım, hayvancılık ve petroldür. Ülke, Arap zambaki ve deve üretimi ile ihracatında önde gelen ülkelerden biridir. Arap zambaki ihracatında Sudan'dan sonra dünya çapında ikinci sıradadır ve bu ürün, petrol ile pamuktan sonra ülkenin üçüncü en önemli ihracat kalemini oluşturmaktadır (Baraka, 2020, s. 11).

3.Çad Medyasının Tarihsel Gelişim Aşamaları

Çad Cumhuriyeti'ndeki medya tarihi, uzun ve karmaşık bir süreci kapsamakta olup aynı zamanda ülkenin siyasi ve sosyal tarihinin bir yansımasıdır. Afrika kıtasının kalbinde yer alan Çad, yıllar içinde medya alanında önemli değişimler yaşamış; medya, sosyal ve siyasal koşullara bağlı olarak çeşitli gelişim aşamalarından geçmiştir.

3.1. Birinci Aşama: Fransız Sömürgesi Döneminde Medya

Basın ve Gazetecilik: Fransız sömürge dönemi sırasında Çad'daki medya oldukça sınırlıdır. Çünkü basın ve radyo, tamamen Fransız sömürge yönetiminin denetimi altındadır ve bu araçlar, sömürge politikasını ve görüşlerini destekleyen bilgileri iletmek amacıyla kullanılmıştır (Doumgor, 2005, s. 113). Mevcut tüm medya araçları Fransızca olarak yayınlanmış ve esas olarak Fransız halkına ya da sömürge çıkarlarını koruyan yerel elitlere hitap etmiştir (Bukari, 2019, s. 136). Fransız yönetimi, siyasi hedeflerine hizmet eden bir dizi gazete kurmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Kavkab Çad Gazetesi, 1952'de kurulmuş ve o dönemde Arapça yayımlanan tek gazete olarak dikkat çekmiştir.
- Info Çad Gazetesi, 1960'ta yayımlanmış ve sömürge yönetiminin haberlerini iletmek için kullanılan bir medya aracı olmuştur (Yufidi, 2008, s. 43).
- Çad ve Kültür Dergisi, Katolik Kilisesi'ne bağlı Kalkınma Araştırma ve Eğitim Merkezi (CEFOD) tarafından yayımlanmıştır.
- 1964'te Çad Haber Ajansı: Ülkenin resmî haber kaynağı hâline gelmiştir (Abdel-kader, 2010, s. 246).

Bunun yanı sıra Çad sömürge döneminde modern baskı teknolojisinin kullanımına da tanıklık etmiştir. Fransız yönetimi, resmî belgeleri basmak için Linotipe makinesini kullanmıştır. Sömürge yönetiminin resmî gazetesi, Kongo'nun başkenti Brazzaville'de *Fransız Ekvator Afrikası Resmî Gazetesi (Journal Officiel de L'Afrique Équatoriale Française)* adıyla basılmıştır. Bu gazete, Fransız yönetimi tarafından yayımlanan idarî kararları içermekte olup Fransız denizaşırı yönetimindeki vilayetlerin başkentlerinde dağıtılmıştır (Yufidi, 2010, s. 15). Böylece Fransız sömürge döneminde medya, sömürge politikalarını tanıtıcı bir araç olarak kalmış; Çad halkının gerçek sesini yansıtmamış, aksine sömürgecilerin çıkarlarını koru Radyo: Kasım 1955'te, Sömürge Radyo Yayıncıları Şirketi (*Société de Radiodiffusion d'Outre Mer – SORAFOM*), Çad Ulusal Radyosu'nu Fort Lamy şehrinde (günümüzün başkenti Encamina) kurmuştur. Radyo, Fransız yönetimi tarafından idare edilmiş; Fransız personelin yanı sıra bazı Çadlı çalışanların katkılarıyla faaliyet göstermiştir. Bu kuruluş, Çad'ın ilk kamusal medya organı olarak kabul edilmektedir. İlk merkezi, başkentteki Avrupa Mahallesi'nde bulunan merkez postane binasında yer almıştır (Maoudonodji & Koï, 1995, s. 21). Ekim 1958'de ise bugünkü yeri olan Sabangali Mahallesi'ne taşınmıştır. Başlangıçta, bu radyo istasyonu Brazzaville'deki büyük istasyonun bir parçası olarak faaliyet göstermiştir. O dönemde “Çad Radyosu” olarak bilinmekteydi (Gondje, 2009, s. 198).

3.2. İkinci Aşama: Çad'daki İlk Politik Sistem Altında Medya

Çad'ın ilk Cumhurbaşkanı François Tombalbaye döneminde, medya sadece hükümetin görüşlerini yansıtan sınırlı sayıda resmî medya aracına dayanmaktaydı. Bu medya araçları arasında Çad Ulusal Radyosu, Çad Haber Ajansı tarafından yayımlanan bülten ve *Le Canard Déchaîné* (“İsyen Ördeği”) gazetesi yer almaktaydı. Habercilik ve görsel basın, içeriklerini hükümetin politikalarını destekleyecek şekilde yönlendirmiştir (Abbud, 2020, s. 163).

Öte yandan, Çad Radyosu ilk yıllarında yalnızca Fransızca dilinde yayın yaparak faaliyete başlamış; daha sonra Arapça ve çeşitli lehçeler de yayın diline dâhil edilmiştir. Bu dönemde radyo, iktidarın bir aracı olarak kullanılmış; eğitimsel, sosyal ve kültürel içeriklere ise sınırlı düzeyde yer verilmiştir. Hatta kültürel ve sosyal içerikli programlar dahi Fransız kültürünü yaymayı ve günlük yaşamı Fransız tarzına göre yansıtmayı hedeflemiştir (Yufidi, 2010, s. 5).

Bu yaklaşım, 1960'lı yıllar boyunca devam etmiştir. Ancak 1970'lerin başında, özellikle 1972 yılında, merhum Çad Cumhurbaşkanı Engarta Tombalbaye yeni bir ulusal politika benimsemiştir. Bu doğrultuda,

Çad Radyosu'nun adı "Çad Kültürel Devrimi Sesi" olarak değiştirilmiştir (Tahir, 2014, s. 172). Ayrıca şehir ve kişi adları da ulusal bir kimliğe uygun biçimde değiştirilmiştir. Örneğin, "Fort Lamy" şehri Çad Cumhuriyeti'nin bugünkü başkenti "Encamena"ya; "Fort Chambol" ise "Sarre"ye dönüştürülmüştür. Bu tür değişiklikler, ulusal kimliğin pekiştirilmesini amaçlamıştır (Ahmat, 2021, s. 128).

Bu yaklaşım, radyo programlarına da yansımış; birçok yerel lehçe programa dâhil edilerek farklı Çad toplulukları arasındaki iletişimi güçlendirmeye ve daha geniş sosyal hizmetler sunmaya katkı sağlamıştır. "Çad Kültürel Devrimi Sesi" olan isim, 13 Nisan 1975'te Tombalbaye rejiminin devrilmesinin ardından darbeciler tarafından "Çad Ulusal Radyosu" olarak değiştirilmiştir (Abbud, 2021, s. 17). Ancak radyo, 21 Mart 1980'de başlayan iç savaş nedeniyle yayınlarını durdurmuştur. Bu savaş, dokuz ay süren kanlı çatışmalara yol açmış ve binlerce Çadlı'nın hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Savaşın sona ermesinin ardından ise ülke üzerinde derin ve uzun süreli izler bırakmıştır (Al-Asfahani, 1987, s. 15).

3.3.Üçüncü Aşama: Geçici Ulusal Birlik Hükümeti Dönemi

Çad basını, bu dönemde birden fazla siyasi ve askerî akımı bünyesinde barındıran Geçici Ulusal Birlik Hükümeti'nin varlığıyla birlikte farklı bir yapıya bürünmüştür. Bu durum, yarı bağımsız bir Çad basınının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. O dönemde basın özgürlüğü hakkında konuşulsa da medya hâlâ oldukça sınırlıydı ve genellikle silahlı gruplar tarafından desteklenen gazeteler ile radyo istasyonlarından oluşmaktaydı. Bu yayın organlarının varlıklarını sürdürebilmeleri, onları koruyan silahlı gruplara olan bağlılıklarına dayanmaktaydı (Zen, 2020, s. 12). Bu dönemde ortaya çıkan başlıca medya organları arasında *Sabah Bugün Gazetesi*, *Diriliş Gazetesi*, *Mundu Radyosu*, *Abeşe Özgür Radyosu*, *Farşa'daki Meşruiyetin Sesi*, *Hakikat Gazetesi* ve Geçici Ulusal Birlik Hükümeti'ne bağlı *Info Çad Bülteni* yer almaktadır (Tahir, 2012, s. 11).

3.4.Dördüncü Aşama: Hüseyin Habré'nin Diktatörlük Döneminde Medya (1982-1990)

Çad, Hüseyin Habré'nin 1982'de iktidara gelmesinin ardından yıllarca süren iç savaşların sonrasında sert bir diktatörlük rejimiyle yönetilmiştir. Tek tip düşüncenin ve baskıcı bir polis rejiminin yerleşmesiyle birlikte basın ve ifade özgürlüğünden söz etmek mümkün olmamıştır. Bu dönemde, muhalif görüşleri yansıtan herhangi bir medya organı bulunmamaktaydı. Çad Radyosu yalnızca hükümeti öven yayınlarla sınırlı kalmıştır. *Encemina Hebdo* gazetesi ise sosyal ve kültürel konulara odaklanmıştır (Nasur, 1999, s. 164). Neredeyse tüm medya organları hükümete bağlıyken yalnızca *Bardaï Radyosu* ve *Devrim Sesi* gibi yayınlar, siyasi ve askerî muhalefeti destekleyen içerikler üretmiştir. Özgürlük ve demokrasinin baskı altına alındığı bu dönemde, dikkat çekici bir gelişme olarak daha önce var olmayan bir medya organı olan *Çad Televizyonu* kurulmuştur (İPP, 2000, s. 298).

3.5.Çad Televizyonunun Kuruluşu

Yapılan araştırmalar, Çad Televizyonu'nun tesadüfen kurulduğunu ve önceden bir planlama yapılmadığını ortaya koymaktadır. Bu fikir, başkent Encemina'nın Sahel Çölü ile Mücadele Bölgesel Komitesi, Çad Gölü Otoritesi, Çad Gölü Havzası Komitesi ve Orta Afrika Gümrük, Ekonomik ve Para Birliği üyelerinin devlet başkanlarını ağırlamaya hazırlandığı dönemde ortaya çıkmıştır (Ahmat, 2021, s. 135).

Encemina'daki "Ridina" Uluslararası İletişim Merkezinin bir şubesinin açılışı sırasında, Merkez Müdürü Halil Debzak ile bir asker arasında spontane bir diyalog gerçekleşmiştir. Asker, "Çad'da neden bir televizyon kanalı yok?" diye sormuş; Debzak ise "Siz askerler ülkeyi birleştirmeyi başardınız, biz de teknisyenler olarak ulusal bir televizyon istasyonu kurmayı hedefliyoruz" şeklinde cevap vermiştir (Addanao, 2008, s. 50). Debzak bu fikri Başkan Hüseyin Habré'ye sunmuş, Habré de "Ulusal bir televizyon istasyonu kurabilir misiniz?" diye sormuştur. Debzak, güvenle "Evet" yanıtını vermiştir. Habré Brazzaville'e seyahat ederken Debzak gerekli ekipmanları Fransa'dan ithal etmeye başlamış ve bu

ekipmanlar yalnızca iki hafta içinde kurulum aşamasına getirilmiştir. Başkan Habré döndüğünde projeyi tamamlanmış hâlde görmüş ve Debzak'ı çağırarak bu büyük başarıdan dolayı övgüde bulunmuştur (Abdelkader, 2010, s. 72).

Sonuç olarak Çad Televizyonu'nun ilk yayını 11 Aralık 1987'de yapılmış ve başlangıçta yalnızca Encamina ile çevresindeki bölgelere ulaşabilmiştir. Kanal, 70 metre yüksekliğindeki bir direk üzerinden 1 kilovatlık bir vericiyle yayın yapmış; bu da yaklaşık 15 kilometre çapında bir alanı kapsamasını sağlamıştır (Addanao, 2008, s. 55).

Yayınlar, haftada dört gün —perşembeden pazara kadar— günde 6 saat; cumartesi ve pazar günleri ise 7 saat süreyle sınırlı tutulmuştur. Haber programları videokasetlere kaydedilerek yayımlanmış ve zamanla yayın alanı 80 kilometreye kadar genişlemiştir (Abdel-aziz, 2009, s. 31).

3.6.Özgürlük ve Demokrasi Dönemi (Altın Çağ – 1990)

Bu dönem, demokratik açılım ve siyasî çoğulculuk anlayışlarının hayata geçtiği bir süreci işaret etmekte olup Çad'daki medya alanının gelişimi ve evrimi açısından “Altın Çağ” olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu dönemde, Çad Cumhurbaşkanı Idriss Déby Itno iktidara gelmiş ve görevi devralırken yaptığı konuşmada şu ifadelerle yer vermiştir: “Size altın ya da gümüş getirmedim, size özgürlük ve demokrasiyi getirdim” (Ahmat, 2004, s. 29).

Bu açıklama, siyasî özgürlüğün temellerini atmaya yönelik açık bir taahhüt niteliği taşımaktadır. Bu dönemin en belirgin özelliği, medya sektörünün hükümet tekeline çıkmış olmasıdır. Bu yönelim, o dönemde birçok Afrika ülkesinde yaşanan demokratik dönüşüm süreciyle paralel olarak gelişmiş ve Çad'da daha önce görülmemiş bir medya patlamasına yol açmıştır (Yufidi, 2010, s. 7).

1993 yılında düzenlenen bağımsız Ulusal Kongre sonucunda esnek medya yasaları kabul edilmiş ve bu yasal düzenlemeler, özel medya organlarının ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Bu çerçevede, radyo istasyonları ve gazeteler dâhil olmak üzere çok sayıda özel medya kuruluşunun kurulmasına zemin hazırlanmıştır. Medya ortamındaki bu genişleme, özel radyo istasyonlarının sayısının 48'e ulaşmasıyla dikkat çekici bir büyüme göstermiştir. Bu istasyonlar, sivil toplum kuruluşları ve yerel gruplar tarafından işletilmekte olup FM frekansları üzerinden tüm ülkeye yayın yapmaktadır (Doumgor, 2005, s. 97). Ayrıca bazıları henüz yayına başlamamış olmakla birlikte 16 dernek radyosu lisanslanmış; büyük şehirlerde ise Moundou, Sar, Ati, Abeşe ve Faya olmak üzere beş bölgesel radyo istasyonu kurulmuştur (Tahir, 2012, s. 16).

Çad Televizyonu, medya gelişiminin bir parçası olarak önemli değişiklikler geçirmiştir. 2006 yılında radyo ve televizyon, “Ulusal Radyo ve Televizyon Kurumu” (ONRTV) adı altında tek bir çatı altında birleştirilmiş; daha sonra adı “Yüksek Sesli Görsel Medya Kurumu” (HAMA) olarak değiştirilmiştir. Bu değişiklik, resmî medyanın ulusal ve uluslararası olayları kapsama rolünü güçlendirmiştir. Ayrıca Çad Televizyonu, 2008 yılında uydu yayınına geçerek yayın alanını genişletmiş ve ülke sınırları dışında da izleyicilere ulaşmayı mümkün kılmıştır (Badji, 2019, s. 21).

Çad'da günlük televizyon yayını, 29 Nisan 2002'de başlamış; bu tarih Güney Kore ve Japonya'da düzenlenen Dünya Kupası maçlarının yayımlandığı döneme denk gelmiştir. Çad Televizyonu'nun ilk yayını, ses olmadan iletilen görüntülerle gerçekleştirilmiş, izleyiciler sesi almak için FM frekansı üzerinden çalışan transistör cihazları kullanmak zorunda kalmışlardır (Ahmat, 2021, s. 138).

Başkan Hüseyin Habré'nin hükümetinin devrilmesinin ardından, Başkan Idriss Déby Itno tarafından televizyonun Bilgi Bakanlığına bağlanmasına ilişkin bir başkanlık kararnamesi yayımlanmıştır. Bu kararnameyle birlikte televizyonun yönetimini denetlemek ve hükümetin medya politikalarını uygulamak üzere bir müdür ve iki yardımcı atanmıştır. Ayrıca ülkenin kalkınma projelerini takip etmek de televizyonun görevleri arasında yer almıştır (Yufidi, 2008, s. 41). Uydu yayıncılığına geçiş süreci kapsamında 2008

yılında hükümet; Abéché, Faya, Moundou ve Sar şehirlerinde dört yerel televizyon istasyonu kurma kararı almış, FM frekansları üzerinden yayın yapan yerel radyo istasyonlarıyla birlikte televizyon yayıncılığı için bir milyar FCFA bütçe ayırmıştır. Bu kapsamda, uydu alıcıları ve televizyon programları üretim ekipmanları satın alınmıştır (Tahir, 2012, s. 6). Ağustos 2008’de Fransız uzmanlardan oluşan bir ekip, dört şehri ziyaret etmiş; Medya Bakanlığına önerilerde bulunmuş ve ardından televizyon ekipmanları kurulmuştur (Abubakar, 2021, s. 64).

Şu anda Çad Televizyonu, programlarını Nilesat uydusu üzerinden 11603 (H) frekansıyla yayımlamaktadır. Ayrıca Ulusal Radyo ve Televizyon Kurumunun merkezî binası 13 katlı olup Çad’daki en büyük yapılardan biridir. Bu yapı, Çad medyasının gelişimini ve küresel medya alanına entegrasyonunu simgelemektedir (Addanao, 2008, s. 57). Diğer yandan Çad Televizyonu, hâlen insan kaynağı açısından eksiklikler yaşamaktadır. Bu durum, sınırlı ve çeşitlenmemiş medya içeriği olarak yayınlara yansımaktadır. Haber bültenleri sadece üç kez yayımlanmaktadır: İlki saat 19.00’da Arapça, ikincisi saat 20.00’de Fransızca ve üçüncüsü ise saat 21.30’da yerel dillerden birinde yayımlanmaktadır (Abdel-kader, 2010, s. 67).

Çad’da günümüzde birçok özel televizyon kanalı da kurulmuştur. Örneğin: Kanal Nasr (2012), Elektron TV (2013), ardından 2020 yılında art arda yayın hayatına başlayan Çad 24 ve Toumai TV; 2021’de Sahara TV, 2022’de Shift TV ve 2024’te Çad Info ile Manara TV. Bu kanalların tamamı Canal+ ve Nilesat gibi uydular üzerinden yayın yapmaktadır (Abgarı, 2025).

Dikkat çeken bir diğer nokta, Çad 24 kanalının, ülkedeki en büyük medya grubu olan 2TNRTV grubunun bir parçası olmasıdır. Bu grup; *Tchad 24*, *Tchellou Drama*, *Tchellou 17ème Rue*, *Tchellou Cinema*, *Tchellou Africa*, *Tchellou Soudania*, *Tchellou Haoussa*, *Tchellou Religion*, *Tchellou Darry*, *Tchellou Music*, *Tchellou Novelas*, *Tchellou Animaux*, *Tchellou Toon* ve *N’Djamena 24* adlı toplam 14 televizyon ve radyo kanalını bünyesinde barındırmaktadır. Ayrıca bu gruptan yalnızca *Tchad 24*, Canal+ ve Nilesat üzerinden yayın yaparken diğer tüm kanallar sadece karasal yayın yapmaktadır (Abdu, 2025).

Genel olarak günümüzde Çad’da toplamda 189 medya organı bulunmaktadır. Bunlar devlet ve özel medya olarak aşağıdaki şekilde sınıflandırılmaktadır:

Tablo 1. Çad’da Devlet ve Özel Sektör Kontrolündeki Yayınların Dağılımı (Zen, 2020).

Devlet medyası	Özel televizyon kuruluşları	Özel radyolar		Basılı gazeteler	Elektronik gazeteler
Çad Ulusal Radyosu (RNT) Çad Haber Ajansı (ATP) Çad Televizyonu (Télé Tchad)	AL-Nassour TV Elektron TV Tchad24TV ToumaiTV SaharaTV Tchad Info TV ManaraTV Chift TV 24	24 Yerel radyo	52 Bölgesel radyo	22 Fransızca 5 Arapça	75 Elektronik Gazeteleri

Bu medya çeşitliliği, Çad’da medya sektörünün önemli bir gelişim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Televizyon kanallarının sayıca artması, radyo istasyonlarının çoğalması ve basılı ile dijital gazetelerin yaygınlaşması; ülkedeki basın özgürlüğünün güçlenmesini ve haber kaynaklarının çeşitlenmesini yansıtmaktadır.

1. Çad Medyasının Karşılaştığı Zorluklar

Çad medyası, gelişimini ve sürdürülebilirliğini engelleyen pek çok zorlukla karşı karşıyadır. Bu zorlukların başında bağımsızlığı tehdit eden mali sorunlar gelmektedir. Pek çok Çad gazetesi, baskı masraflarını karşılayamaması ya da gazetecilere ve diğer çalışanlara maaş ödeyememesi nedeniyle yayın hayatına son vermek zorunda kalmıştır. Çad gazetelerinde çalışanların sayısı, diğer ülkelere kıyasla daha az olmakla birlikte profesyonellik ve deneyim eksikliği gibi ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Ayrıca medya yönetimi ve kurumsal gelişim için gerekli olan mali kaynakların sınırlı olması da önemli bir engel teşkil etmektedir (Alfayd, 2020, s. 165).

Bunun yanı sıra Çad medyası, dağıtım ağının yetersizliği ve reklam pazarının zayıflığı gibi çeşitli nedenlerle ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. Bu sorunların başında ülkedeki yüksek okuryazarlık eksikliği gelmektedir. Çad'da okuma yazma bilmeyenlerin oranı %78'dir (info, 2022). Ayrıca baskı maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle gazetelerin çoğu renksiz basılmaktadır. Bu durum, gazete okuyucu kitlesinin daralmasına neden olmaktadır.

Buna ek olarak halkın gazete satın almaktan kaçınması ve Çad'daki gazetelerin çoğunun Arapça ya da Fransızca dillerinde ve haftalık olarak yayımlanması da basın sektörünü zorlayan etkenler arasında yer almaktadır. Bu durumun istisnaları, günlük yayımlanan *Le Progrès* gazetesi ile haftada iki kez çıkan *N'Djamena Bi-Hebdo* gazetesidir (Abbud, 2020, s. 167). Öte yandan dijital basın da sık sık internet kesintileriyle karşı karşıya kalmakta; ayrıca sürekli siber saldırılara maruz kalması, sürdürülebilir ve güvenilir içerik üretme kapasitesini sınırlamaktadır (Abdel-kader, 2009, s. 52).

Görsel ve İşitsel Medya Alanındaki Zorluklar

Görsel ve işitsel medya alanında karşılaşılan en büyük zorluklar arasında hükümetin kontrolü ve bağımsızlık eksikliği yer almaktadır. Devlet, resmî televizyon ve radyo yayın organları üzerinde tam yetkiye sahip olduğundan, medya içeriklerinin çeşitliliği büyük ölçüde kısıtlanmaktadır. Ayrıca programlar ve haberler sıkı bir sansüre tabi tutulmakta; bu da devlet kanallarını, bağımsız ve objektif haber sunan yapılar olmaktan çıkararak resmî söylemin aktarıldığı platformlara dönüştürmektedir (Zen, 2020). Bunun yanı sıra sektördeki altyapı eksiklikleri ve modern teknolojilerin yetersizliği de ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Özel televizyon ve radyo kanalları, gelişmiş ekipmanlardan yoksun olduğu için medya üretiminin kalitesi olumsuz etkilenmektedir.

Program çeşitliliğinin sınırlı olması da Çad medyasının karşılaştığı temel engellerden biridir. Yayın içeriklerinin büyük bölümü, yalnızca söyleşi programlarından oluşmakta; izleyicileri cezbedebilecek farklı türde programlara ise pek yer verilmemektedir. Ayrıca özel medya kuruluşları finansman yetersizliği nedeniyle büyük ölçüde devlet desteğine bağımlı hâle gelmiş; bu durum, bağımsızlıklarını zayıflatmıştır (Abbud, 2020, s. 167). Ek olarak ülkenin ekonomik durumu ve yüksek okuryazarlık eksikliği nedeniyle güçlü bir reklam piyasasının bulunmaması, medya kuruluşlarının finansal kaynaklarını sınırlamaktadır. Birçok tüccar, reklamcılığı bir tanıtım aracı olarak değerlendirmemekte ve reklamın potansiyel gücünü yeterince kavrayamamaktadır (Zen, 2025).

Çad medyasının gelişimini engelleyen bir diğer önemli sorun ise gazetecilerin ve medya çalışanlarının düşük ücretlerle çalışmasıdır. Bu durum, birçok gazetecinin yerel olarak "Gombo" olarak bilinen ve haber takibi karşılığında aldıkları küçük ödemelere güvenmesine neden olmaktadır. Ayrıca eğitim eksikliği ve nitelikli medya profesyonellerinin yetersizliği de önemli bir engel teşkil etmektedir. Ülkede, medya alanında yetkin gazeteciler yetiştirebilecek uzmanlaşmış eğitim kurumlarının bulunmaması, medya içeriklerinin kalitesini olumsuz etkilemekte; çalışanların yazım ve düzenleme becerilerinde zayıflıklara yol açmakta ve modern gazetecilik ile dijital medya tekniklerine yeterince hâkim olmalarını engellemektedir.

Genel olarak Çad'daki medya sektörü, sürdürülebilirliği ve gelişimi tehdit eden çok boyutlu ve karmaşık zorluklarla karşı karşıyadır. Bu nedenle söz konusu hayati sektörün güçlendirilmesi ve bilginin profesyonel ve objektif biçimde aktarılmasının sağlanabilmesi için kapsamlı ve uzun vadeli çabalar gerekmektedir.

4. Sömürgeci Demokrasiye Afrika'da Medya Mücadelesi: Çad Medyasının Tarihi Seyri

4.1.Yöntem

Bu çalışmada, araştırma konusunun mevcut bilgi birikimi bağlamında değerlendirilmesi amacıyla nitel bir yöntem olarak literatür taraması kullanılmıştır. Literatür taraması, araştırma probleminin anlaşılması, kavramsal çerçevenin belirlenmesi ve çalışmanın özgün katkısının ortaya konulması açısından temel bir basamak olarak kabul edilmektedir (Boote & Daily, 2005, s. 3). Bu yöntem, alanyazındaki benzer araştırmaları sistematik biçimde incelemeyi ve kuramsal bir bağlamda sınıflandırmayı mümkün kılar.

Yöntemsel olarak yapılan tarama, hem ulusal hem de uluslararası veri tabanlarında yer alan hakemli makaleler, tezler, kitap bölümleri ve raporlar üzerinden yürütülmüştür. Literatürün sistematik olarak analiz edilmesi, yalnızca ilgili çalışmaların listelenmesiyle sınırlı kalmamış; aynı zamanda tematik benzerlikler, metodolojik yaklaşımlar ve bulgular arasındaki ilişkiler de değerlendirilmiştir. Hart'a göre (1998, s. 27), etkili bir literatür taraması yalnızca bilgi toplamakla kalmaz, aynı zamanda alandaki boşlukları da ortaya koyarak yeni araştırmalara yön verir.

5. Sonuç

Çad'da medya sektörü, önemli dönüşümler geçirerek devlet kontrolünde sınırlı bir araç olmaktan çıkmış; daha açık ve çeşitli bir yapıya bürünerek ifade özgürlüğünün gelişmesine katkı sağlamıştır. Başlangıçta medya, devletin sıkı denetimi altında yalnızca resmî mesajların iletilmesine hizmet etmekteydi; bu durum ise bağımsızlık ve tarafsızlığı büyük ölçüde kısıtlamaktaydı. Ancak zamanla bağımsız medya kuruluşlarının ortaya çıkışıyla medya alanında çoğulculuk gelişmiş; bu da haberlerin aktarımı ile toplumsal meselelerin farklı bakış açılarıyla ele alınmasını mümkün kılmıştır.

Görsel ve işitsel medya, özellikle radyo ve televizyonun ulusal bir çatı altında birleştirilmesi ve teknolojik ilerlemeler sayesinde uydu yayınlarının yaygınlaşmasıyla bilgiye erişimi artırmada kritik bir rol üstlenmiştir. Bu gelişmeler, televizyon kanallarının çeşitlenmesine ve izleyici kitlesinin genişlemesine katkı sağlamıştır. Bununla birlikte okuryazarlık oranının düşük olduğu kırsal bölgelerde radyo, en yaygın ve etkili medya aracı olarak önemini korumakta; geniş kitleler için temel bir bilgi kaynağı olmaya devam etmektedir. Öte yandan Çad medyası, çeşitli yapısal ve ekonomik zorluklarla karşı karşıyadır. Başlıca sorunlar arasında finansal kaynakların yetersizliği, istikrarlı bir reklam piyasasının eksikliği ve yazılı basına yönelik talebin azalması yer almaktadır. Bu durum, yayımlanan gazete sayısının azalmasına neden olmuş ve basılı medyanın sürdürülebilirliğini zorlaştırmıştır. Ayrıca teknik altyapının sınırlılığı ile gazetecilerin mesleki gelişimlerini destekleyecek sürekli eğitim programlarının eksikliği, medya sektörünün gelişimini ve uluslararası rekabet gücünü kısıtlamaktadır.

Dijital devrim ve internetin yaygınlaşması, geleneksel medya araçlarının yerini giderek dijital platformlara ve sosyal medyaya bırakmasına yol açmıştır. Bu değişim, geleneksel medya kuruluşlarının ayakta kalabilmesi için dijitalleşmeye hızla uyum sağlamasını zorunlu kılmıştır. Çad'da medya sektörünün geleceği; basın özgürlüğünü teşvik eden bir ortamın oluşturulmasına, içerik kalitesinin artırılmasına ve medya kuruluşlarının bağımsızlığının güvence altına alınmasına bağlıdır. Bu unsurların sağlanması, güçlü ve küresel gelişmelere uyum sağlayabilen, topluma tarafsız ve şeffaf bilgi sunan bir medya sektörünün inşasına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Abbud, A. A. (2020). Çad Medyası: Mevcut Durum ve Gelecek Beklentileri. *I*(56), s. 155-177.
Abbud, A. (2021). Siyasi ve Medya Sistemi Arasındaki Karşılıklı Bağımlılık: Çad Örneği. (17), s. 1-22.

- Abdel-aziz, A. (2009). Encemena Şehrinde İletişim ve Medya Amaçlı Arazi Kullanımı. Yüksek Lisans Tezi, Kral Faysal Üniversitesi.
- Abdel-kader, A. A. (2009). Televizyon Tartışma Programlarının Üretim Sorunları. Yüksek Lisans Tezi, Omdurman İslam Üniversitesi.
- Abdel-kader, A. A. (2010). Çad'da Medya ve İletişim Araçlarının Gelişimi (1990-2010). *Başkan İdris Debi İtno Döneminde Demokrasi ve Barış Konferansı* (s. 246). Encemina: Afrika Üniversitesi Matbaası: Hartum. .
- Abdu, A. (2025). Tchad 24 TV Teknik Direktörü görüşme.
- Abgarı, H. M. (2025). Yüksek Sesli ve Görsel Medya Otoritesi Koordinatörü Görüşme .
- Abubakar, İ. S. (2021). The Audience's Attitudes Toward Talk shows on National Television: . Unpublished Master's Thesis, University of Sinnar, Sudan. .
- Addanao, K. A. (2008). Özel Medya Kurumlarının Yönetimi Al-beyan Radyosu Örneği. Çad: Yüksek lisans Tezi, Kral faysal Üniversitesi.
- Ahmat, A. K. (2004). Çad'da Demokrasi ve Çoğulculuk 1990 (Çev). Encemina, Çad: yayınlanmamış.
- Ahmat, M. A. (2021). Televizyon Programlarının Sosyal Kalkınma Etkinliği: Televizyondaki (Çev). Afrika Dünya Üniversitesi'ndendoktora tezi.
- Al-Asfahani, N. (1987, Nisan). Çad Krizi: Silahlı Çatışma ile Ulusal Çıkar Arasında. 23(88), s. 220-227.
- Alfayd, A. (2020). Çad Medyası: Mevcut Durum ve Gelecek Beklentileri. 1(57), s. 155-177.
- Badji, A. İ. (2019). Ulusal Televizyondaki Tartışma Programlarına İzleyici Eğilimleri: Diyalog İçin Bir Konu Programı Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma. Lisans Tezi, Kral Faysal Üniversitesi/ Çad.
- Baraka, A. İ. (2020). Çad'da Arap Zamkı Üretim Koşulları ve Engelleri. (Çev). 31(122), s. 1-24.
- Boote, D. N., & Beile, P. (2005). Scholars before researchers: On the centrality of the dissertation literature review in research preparation. *Educational Researcher*, 34(6), 3–15. <https://doi.org/10.3102/0013189X034006003>
- Bukari, A. Y. (2019). Medya Kurumlarının Performansını Geliştirmede Planlamanın Etkinliği: 2012-2019 Döneminde Medya Kurumlarından Bir Örneklem Üzerine Analitik Bir Çalışma.(Çev). Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ribat Milli Üniversitesi.
- Doumgor, H. M. (2005). *Idriss Deby Itno Le Pari de la paix et du développement durable*. N'djaména: Imprimerie du Tchad.
- Gondje, L. (2009). Çad'da Medyanın Mesleki Ortamı – İletişim Genel Durumu (Çev). *Başkan İdris Debi İtno Döneminde Demokrasi ve Barış Konferansı*. Encemina: Afrika Dünya Üniversitesi Matbaası: Hartum.
- Hart, C. (1998). Doing a literature review: Releasing the social science research imagination. Sage Publications.
- info, J. A. (2022, 9 8). *Dünya Okuryazarlık Günü Kutlaması*. <https://www.facebook.com/assabahinfo/posts/%D8%AA%D8%B1%D8%A8%D9%8A%D8%A9> adresinden 8.4.2025 tarihinde alındı
- İPP. (2000). *Afrique Centrale Des Médias pour la démocratie*. (E. Karthala, Éd.) Paris: Paris, İPP Institut Panos.
- Maoudonodji, G., & Koï, P. (1995). *Radio et Culture démocratique : Les enjeux du pluralisme radiophonique au Tchad*. N'djaména: Table ronde, CEFOD – Institut Panos Paris.
- Nasur, H. (1999). Kayıp Özgürlük: Afrika'da Basının Ulusal İktidarla İlişkisi. 2(15), s. 157-189.
- Tahir, A. M. (2012). Çad Medyasında Arapçanın Yeri ve Rolü: El-Beyan Radyosu Örneği. https://www.alarabiahconferences.org/wp-content/uploads/2019/04/conference_research-1348539799-1527759316-1977.pdf adresinden 7.4.2025 tarihinde alındı
- Tavukcu, S. (2021). Fransa'yı Panikleten Çad'daki Gelişmeler. <https://www.sde.org.tr/sinan-tavukcu/genel/fransayi-panikleten-caddaki-gelismeler-kose-yazisi-22142> adresinden alındı
- Yufidi. (2008). *Hayır İşlerini Desteklemede Medyanın Rolü: 2003-2008 Döneminde El*. Hartum: Afrika Uluslararası Üniversitesi'nde düzenlenen Hayırseverlik Forumu'nda sunulan araştırma.

- Yufidi, A. (2010). Başkan İdris Debi Itno Döneminde İşitsel Medyanın Gelişimi (1990). *Başkan İdris Debi Itno Döneminde Demokrasi ve Barış Konferansı*. 4. Encemina: Afrika Dünya Üniversitesi Matbaası: Hartum.
- Zen, M. T. (2020a). *Çad'da Dijital Platformlar İktidar Medyasına Karşı Direniyor*. Erişim Tarihi: 16:45 20.03.2025 tarihinde Al Jazeera Medya Enstitüsü: <https://institute.aljazeera.net/ar/ajr/article/1133> adresinden alındı
- Zen, M. T. (2020b). Çad'da gazeteciliğin kâğıttan dijitale dönüşümü. s. 1-37.
- Zen, M. T. (2025). *Çad'daki Savaş: Gazeteci, Sahte Haberler ve Propaganda ile Karşı Karşıya*. Al Jazeera Medya Enstitüsü: <https://institute.aljazeera.net/ar/ajr/article/1524> adresinden alındı